

**NAZAR ESHONQUL NASRIDA
FRAZEOLOGIZMLARNING MA'NOYIY VA
USLUBIY XUSUSIYATLARI**

Xaydarova Sevara Shaxriddinovna,
Xalqaro innovatsion universitet magistranti

**SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF
PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE PROSE OF
NAZAR ESHONQUL**

Khaydarova Sevara Shaxriddinovna,
Master's student, International Innovative University

**СЕМАНТИЧЕСКИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ
ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В
ПРОЗЕ НАЗАРА ЭШОНКУЛА**

Хайдарова Севара Шахриддиновна,
*магистрант Международного инновационного
университета*

E-mail:

sevaraxaydarova28@gmail.com

Orcid:

Doi:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18310116>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek nasrining yorqin namoyandasi Nazar Eshonqul qissalarida qo'llanilgan frazeologik birliklarning semantik va uslubiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda frazeologizmlarning badiiy matndagi kontekstual ma'no o'zgarishlari, psixologik va baholovchi funksiyalari hamda muallif individual uslubini shakllantirishdagi o'rni aniqlanadi. Tahlil natijalariga ko'ra, frazeologik birliklar adib ijodida obrazlilikni kuchaytiruvchi, qahramonlarning ichki kechinmalarini ifodalovchi va badiiy mazmunni chuqurlashtiruvchi asosiy lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Maqola natijalari o'zbek badiiy matni frazeologiyasini o'rganishda nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: frazeologik birliklar, badiiy matn, semantik tahlil, individual muallif uslubi, lingvopoetika, Nazar Eshonqul.

Аннотация. В статье анализируются семантические и стилистические особенности фразеологических единиц, используемых в повестях современного узбекского писателя Назара Эшонкула. В ходе исследования рассматриваются контекстуальные изменения значений фразеологизмов, их психологическая и оценочная функции, а также роль в формировании индивидуального авторского стиля. Результаты анализа показывают, что фразеологические единицы в творчестве писателя выступают не только как устойчивые языковые средства, но и как важный лингвопоэтический механизм, усиливающий образность и глубину художественного содержания. Материалы статьи имеют теоретическую и практическую значимость для изучения фразеологии художественного текста.

Ключевые слова: фразеологические единицы, художественный текст, семантический анализ, индивидуальный авторский стиль, лингвопоэтика, Назар Эшонкул.

Annotation. This article examines the semantic and stylistic features of phraseological units used in the short novels of the contemporary Uzbek writer Nazar Eshonqul. The study focuses on the contextual semantic transformations of phraseological expressions, their psychological and evaluative functions, and their role in shaping the author's individual style. The findings

demonstrate that phraseological units in the writer's prose function not merely as fixed linguistic elements but as significant linguopoetic devices that enhance imagery, convey characters' inner states, and deepen the artistic content of the text. The results of the research contribute to both theoretical and practical studies of phraseology in literary texts.

Keywords. *phraseological units, literary text, semantic analysis, individual authorial style, linguopoetics, Nazar Eshonqul.*

KIRISH

Frazeologik birliklar til tizimining eng murakkab va semantik jihatdan serqatlam birliklaridan biri bo'lib, ular xalqning tarixiy tajribasi, madaniy tafakkuri hamda milliy dunyoqarashini mujassamlashtiradi. Badiiy matnda frazeologizmlar oddiy leksik vosita sifatida emas, balki obraz yaratish, muallif pozitsiyasini ifodalash va personaj ruhiy holatini ochib berishga xizmat qiluvchi muhim lingvopoetik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli frazeologik birliklarning badiiy asardagi funksional-semantik xususiyatlarini o'rganish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida frazeologik birliklardan foydalanish masalasi individual muallif uslubi bilan bevosita bog'liq holda namoyon bo'ladi. Har bir yozuvchi umumxalq frazeologik fondidan o'z estetik qarashlari va badiiy niyatiga mos tarzda foydalanadi. Ayniqsa, Nazar Eshonqul ijodida frazeologizmlar real voqelikni tasvirlash bilan birga, falsafiy umumlashmalar, ruhiy drammatizm va ichki monologlarni kuchaytiruvchi semantik vosita vazifasini bajaradi. Bu esa uning qissalarini lingvistik tahlil qilish uchun qulay materialga aylantiradi.

Frazeologik birliklarning badiiy matndagi semantik transformatsiyasi masalasi jahon va o'zbek tilshunosligida turli jihatlarida o'rganilgan bo'lsa-da, muayyan adib ijodida ularning kontekstual ma'no o'zgarishlari, uslubiy yuklamasi va funksional roli kompleks tarzda yetarlicha tadqiq etilmagan. Nazar Eshonqul qissalarida uchraydigan frazeologizmlar ko'pincha an'anaviy ma'nodan chekinib, yangi badiiy mazmun kasb etadi yoki muallifona tafakkur mahsuli sifatida individual semantik qatlam hosil qiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Nazar Eshonqul nasrida qo'llanilgan frazeologik birliklarning semantik xususiyatlarini, ularning badiiy matndagi funksional vazifalarini hamda muallif uslubini shakllantirishdagi rolini aniqlashdan iborat. Tadqiqot natijalari o'zbek badiiy matni frazeologiyasini o'rganish, individual yozuvchi uslubini lingvopoetik tahlil qilish hamda zamonaviy nasr tilining rivojlanish tendensiyalarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODLARI

Mazkur tadqiqotda Nazar Eshonqul qissalarida qo'llanilgan frazeologik birliklarning semantik va uslubiy xususiyatlarini aniqlash maqsadida kompleks lingvistik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi sifat jihatdan tavsifiy va analitik yo'nalishga asoslanib, badiiy matnni tizimli tahlil qilishga qaratildi.

Birinchi bosqichda matn tanlash va korpus shakllantirish amalga oshirildi. Tadqiqot materiali sifatida Nazar Eshonqulning keng o'quvchilar auditoriyasiga mo'ljallangan va adib uslubini yaqqol namoyon etuvchi qissalari tanlab olindi. Ushbu matnlardan frazeologik birliklar uzluksiz tanlab olinib, alohida kartoteka (ro'yxat) shakllantirildi.

Ikkinchi bosqichda tavsifiy-tahliliy metod asosida aniqlangan frazeologik birliklarning tuzilishi, tarkibiy komponentlari hamda lug'aviy manbai izohlandi. Bu jarayonda umumxalq frazeologik birliklari va muallif tomonidan individual tarzda qo'llangan yoki transformatsiyaga uchragan iboralar ajratib ko'rsatildi.

Uchinchi bosqichda semantik tahlil metodi qo'llanildi. Frazeologizmlarning:

lug'aviy (asosiy) ma'nosi, kontekstual ma'nosi, emotsional-ekspressiv yuklamasi o'zaro qiyoslab o'rganildi. Ayniqsa, frazeologik birliklarning badiiy kontekst ta'sirida yuzaga kelgan semantik siljishlari va ma'no kengayishiga alohida e'tibor qaratildi.

Keyingi bosqichda kontekstual-funksional tahlil amalga oshirildi. Bu metod yordamida frazeologik birliklarning matndagi vazifalari — obraz yaratish, qahramon ruhiy holatini ifodalash, muallif bahosini yetkazish va badiiy ta'sirchanlikni oshirishdagi roli aniqlashtirildi. Har bir frazeologik birlik alohida kontekst doirasida tahlil qilinib, uning umumiy matn mazmuniga qo'shgan hissasi belgilandi.

Shuningdek, qiyosiy metod orqali Nazar Eshonqul qissalarida uchraydigan frazeologizmlar umumxalq frazeologik fondi bilan solishtirildi. Natijada an'anaviy iboralar bilan muallifona frazeologik konstruksiyalar o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar aniqlab berildi.

Tadqiqot davomida qo'shimcha ravishda lingvopoetik yondashuvdan foydalanildi. Bu yondashuv frazeologik birliklarni nafaqat til birligi, balki badiiy-estetik hodisa sifatida talqin qilish imkonini berdi. Natijada frazeologizmlarning muallif individual uslubini shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritildi.

Mazkur metodlar majmuasi tadqiqotning ilmiy izchilligini ta'minlab, olingan natijalarning ishonchliligini oshirishga xizmat qildi.

NATIJARLAR

O'tkazilgan lingvistik tahlil natijalari Nazar Eshonqul qissalarida frazeologik birliklar tizimli va maqsadli qo'llanganini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlangan

frazeologizmlar semantik tuzilishi, kontekstual vazifasi hamda uslubiy yuklamasiga ko‘ra bir necha guruhlarga ajratildi.

Birinchidan, qissalarda umumxalq frazeologik birliklarining kontekstual transformatsiyasi keng kuzatildi. Bunday birliklar an’anaviy lug‘aviy ma’nosini saqlagan holda, badiiy vaziyat ta’sirida qo‘shimcha semantik qatlam hosil qiladi. Natijada frazeologizm nafaqat holatni ifodalovchi vosita, balki obrazli tafakkurni kuchaytiruvchi semantik birlik sifatida namoyon bo‘ladi.

Ikkinchidan, frazeologik birliklarning psixologik-semantik funksiyasi ustuvor ekani aniqlandi. Qahramonlarning ichki kechinmalari, ruhiy bosim, iztirob, ikkilanish va begonalashuv holatlari ko‘pincha tayyor leksik vositalar orqali emas, balki barqaror iboralar yordamida ifodalanadi. Bu holat frazeologizmlarning emotsional-ekspressiv imkoniyatlarini faollashtiradi.

Uchinchidan, tadqiqot natijalariga ko‘ra, Nazar Eshonqul nasrida muallifona frazeologik modifikatsiyalar muhim o‘rin egallaydi. Adib ayrim hollarda an’anaviy frazeologik modellardan foydalangan holda, ularning tarkibiy qismlarini o‘zgartiradi yoki semantik markazini siljitadi. Bunday modifikatsiyalar individual uslubni shakllantirishda asosiy vositalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

To‘rtinchidan, frazeologik birliklarning baholovchi-semantik funksiyasi aniqlashtirildi. Ayrim iboralar orqali muallif voqea-hodisalarga bevosita yoki bilvosita baho beradi, ijtimoiy muhitga munosabatini ifodalaydi. Bu jarayonda frazeologizmlar muallif nutqining pozitsion belgisi sifatida xizmat qiladi.

Beshinchidan, tahlillar shuni ko‘rsatdiki, frazeologik birliklar matn strukturasiida kompozitsion va bog‘lovchi funksiyani ham bajaradi. Ular voqealar rivojini mantiqan bog‘lash, epizodlar o‘rtasida semantik izchillikni ta’minlash hamda badiiy yaxlitlikni kuchaytirishda ishtirok etadi.

Olingan natijalar asosida Nazar Eshonqul qissalarida frazeologik birliklar tasodifiy emas, balki muayyan semantik va uslubiy maqsadga yo‘naltirilgan holda qo‘llanilgani ilmiy jihatdan asoslandi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari Nazar Eshonqul qissalarida frazeologik birliklar badiiy matnning ikkilamchi bezagi emas, balki mazmunni shakllantiruvchi faol semantik vosita sifatida ishtirok etishini ko‘rsatdi. Bu holat frazeologizmlarni faqat turg‘un til birliklari sifatida talqin qiluvchi an’anaviy yondashuvni qayta ko‘rib chiqish zarurligini anglatadi. Adib ijodida frazeologik birliklar voqea tasviridan ko‘ra ko‘proq qahramon ruhiy holatini va muallif pozitsiyasini ifodalashga xizmat qiladi.

Natijalar o'zbek tilshunosligida ilgari surilgan frazeologik birliklarning kontekstga bog'liq semantik faollashuvi haqidagi nazariy qarashlarni tasdiqlaydi. Nazar Eshonqul qissalarida umumxalq frazeologizmlari badiiy vaziyat ta'sirida yangi semantik rang kasb etib, kengaytirilgan yoki ko'chma ma'noda qo'llanadi. Bu holat frazeologizmlarning semantik chegaralari qat'iy emas, balki matn doirasida dinamik tus olishini ko'rsatadi.

Shuningdek, muallifona frazeologik modifikatsiyalarning ko'pligi adib individual uslubining muhim belgisi sifatida talqin qilinishi mumkin. An'anaviy frazeologik modellarning tarkibiy yoki semantik jihatdan o'zgartirilishi badiiy yangilik yaratish bilan birga, matnning falsafiy qatlamini chuqurlashtiradi. Bu jihat Nazar Eshonqul nasrini boshqa zamonaviy o'zbek adiblari ijodidan farqlovchi lingvopoetik xususiyatlardan biri sifatida baholanadi.

Muhokama jarayonida aniqlangan yana bir muhim jihat — frazeologik birliklarning psixologik funksiyasidir. Qahramonlarning ichki monologlari va ruhiy tanglik holatlari ko'pincha frazeologizmlar orqali ifodalanishi matnda psixologik realizmning kuchayishiga olib keladi. Bu esa frazeologizmlarning badiiy tafakkur bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Nazar Eshonqul qissalarida frazeologik birliklar tilning milliy-estetik imkoniyatlarini namoyon etuvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Ularning badiiy matndagi faol qo'llanilishi o'zbek nasrida frazeologik stilistikaning rivojlanish tendensiyalarini aniqlashda muhim ilmiy asos bo'la oladi.

Mazkur tadqiqot frazeologik birliklarni individual adib uslubi doirasida o'rganish zarurligini tasdiqlab, kelgusida o'zbek adabiyoti matnlarini lingvopoetik va kognitiv yondashuvlar asosida tahlil qilish uchun metodologik asos yaratadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot Nazar Eshonqul qissalarida qo'llanilgan frazeologik birliklarning semantik va uslubiy jihatdan muhim badiiy vosita ekanini ilmiy asosda ko'rsatdi. Tahlillar natijasida frazeologizmlar adib nasrida tasodifiy til birligi sifatida emas, balki muallif g'oyasini ifodalovchi, qahramon ruhiy holatini ochib beruvchi va badiiy matnning mazmuniy yaxlitligini ta'minlovchi faol semantik mexanizm sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, umumxalq frazeologik birliklari Nazar Eshonqul qissalarida kontekst ta'sirida semantik transformatsiyaga uchraydi hamda yangi badiiy mazmun kasb etadi. Shu bilan birga, muallifona frazeologik modifikatsiyalar adib individual uslubining muhim belgisi sifatida namoyon bo'lib, zamonaviy o'zbek nasrida frazeologik stilistikaning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Frazeologik birliklarning psixologik va baholovchi funksiyasi qissalarda ustuvor ekanligi aniqlanib, ular orqali qahramonlarning ichki kechinmalari, ijtimoiy muhitga munosabat va muallif pozitsiyasi samarali ifodalangan. Bu holat frazeologizmlarning badiiy tafakkur bilan uzviy bog‘liqligini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Nazar Eshonqul qissalarida frazeologik birliklar o‘zbek adabiy tilining boy semantik imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim lingvopoetik vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari frazeologik birliklarni individual muallif uslubi doirasida o‘rganish zarurligini ko‘rsatib, kelgusida badiiy matn frazeologiyasini kognitiv, pragmatik va diskursiv yondashuvlar asosida tadqiq etish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Eshonqul, N. (2010). Qissalar. Toshkent: Yangi asr avlodi.
2. Rahmatullayev, Sh. (2005). O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Rahmatullayev, Sh. (2013). O‘zbek tili frazeologiyasi. Toshkent: Fan.
4. Yo‘ldoshev, B. (2011). Badiiy matn va lingvopoetika. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Karimov, S. (2016). O‘zbek badiiy matnida frazeologik birliklarning uslubiy xususiyatlari. O‘zbek tili va adabiyoti, 4, 45–52.